

МАЈКЛ ОУКШОТ

ИДЕЈА УНИВЕРЗИТЕТА

Једна од мојих омиљених теорија је да то што људи називају *идеалима* и *циљевима*, само по себи никада није извор људског деловања него тек један симболички приказ правог разлога људског понашања, а то је предодређеност да радимо извесне ствари и знање о томе како да их радимо. Људска бића се не покрећу из стања мировања и не започињу неку акцију само онда када су привучени неким циљем који треба да се постигне. Бити жив значи бити непрестано активан. Циљеви које приписујемо одређеним врстама деловања су само сажетак нашег знања о томе како да се бавимо овом или оном делатношћу.

Ово је, на пример, врло очигледно у делатности коју зове-мо „наука”. Научна делатност није тежња ка већ осмишљеном крају; нико не зна нити може да замисли докле ће она допрети. Не постоји савршенство, претходно уобличено у нашим умовима, које бисмо могли поставити као мерило по ком процењујемо садашња достигнућа. То што науку одржава као целину и што је усмерава и подстиче није познати циљ који треба да се постигне, већ умеће које научници показују у вођењу научне истраге. Њихове засебне тежње и циљеви нису надређени том умећу, већ се појављују унутар њега. Или, другачије речено, кувар није човек који најпре има визију пите и потом се труди да је оствари; он је човек који је вешт у кулинарству, а његови планови, као и његова остварења, произилазе из његове вештине. Или, да узмемо и трећи пример, човек можда мисли да има неку „мисију” у животу и можда сматра да његовим деловањем управља та „мисија”. Али, заправо је обрнуто; његова мисионарска делатност произилази из његовог знања о томе како да поступа на одређен начин и из ње-

говог настојања да на тај начин и поступа; а оно што зове својом „мисијом” је тек један сажети приказ тог знања и настојања.

Из тог разлога, данашње приче о „мисији” и „функцији” универзитета остају ми поприлично несхватљиве; мислим да могу да разумем шта се тиме покушава, али ми се чини да та прича иде у једном жалосном правцу. Она полази од претпоставке да постоји нешто што се зове „универзитет”, нека врста изума, поред ког бисте сутра могли направити још један, уколико бисте имали довољно новца, нешто за шта је разумно питати „чему” служи. Самим тим је и једна од замерки савременим универзитетима то да нису толико јасни колико би требало да буду у погледу своје „функције”. Нисам баш сасвим изненађен. Постоји много тога на нашим универзитетима што би могло бити прикладно за критику, али оспоравати их, зато што нису јасни у погледу своје „функције” је погрешно схватање њихове суштине. Универзитет није помоћно средство за остваривање неког одређеног циља или за постизање неког одређеног резултата; то је једна врста људске делатности. И било би неопходно, за један универзитет, да се рекламира као нешто што служи одређеној сврси само уколико би се обраћао људима који су толико неуки да им се мора обраћати као што се одрасли обраћају малој деци, или, када би био толико несигуран у своју моћ да придобије оне који долазе, да мора да им скреће пажњу на своје неочекиване чари. Мој утисак је, ипак, да наши универзитети још нису пали толико ниско да би то било неопходно. Можда не знају „чему” служе, можда су врло магловити у погледу своје „функције”, али сматрам да знају нешто што је много важније – наиме, како да се баве суштинским универзитетским пословима. То знање није дар природе, већ знање једне традиције, оно мора да се стиче и редовно се меша са заблудом и незнањем па може чак и да се изгуби. Ипак, истражујући ову врсту знања (за које верујем да се није изгубило) можемо се надати да ћемо открити шта је то што се може назвати „идеја” једног универзитета.

Универзитет представља мноштво људи који се баве извесном врстом активности: у средњем веку се то звало *Studium*, ми бисмо га могли звати потрага за знањем. Ова делатност је једно од својстава, заправо једна од врлина, цивилизованог начина живљења; научник има своје место у друштвеној заједници, поред песника, свештеника, војника, политичара и пословног човека у било ком цивилизованом друштву. Универзитети, ипак, немају монопол над овом делатношћу. Самоуки научник у својој радној соби, академик прослављен у одређеној научној области, школа за малу децу, сви су учесници у овој делатности и свако од

них је на свој начин достојан дивљења, али они нису универзитети. Оно по чему се издваја универзитет, јесте посебан начин трагања за знањем. То је једно корпоративно тело научника, од којих је сваки посвећен одређеној научној области: оно што је карактеристично јесте потрага за знањем као један подухват међусобне сарадње. Чланови ове корпорације не живе расути широм света, састајући се у посебним приликама или никако; они живе тако да су један другом стално у близини. И самим тим, превидели бисмо једну важну црту карактера универзитета уколико не бисмо размишљали о њему као о месту. Један универзитет, штавише, јесте један дом за учење, једно место у ком се чува и развија традиција учења, и где је на једном месту окупљена сва неопходна опрема за ту потрагу за знањем.

Међу научницима који припадају универзитету постоје они од којих се може очекивати да све своје слободно време посвете учењу, њихове колеге од тога стичу корист у погледу знања путем разговора, а свет има користи, можда, од њихових списа. Једно место за учење без овакве врсте научника тешко се може назвати универзитетом. Неки други ће, међутим, бити ангажовани око предавања исто колико и око учења. Али, овде је опет реч о једном посебном маниру педагошке предузимљивости по којој се издваја универзитет. Они који долазе да уче, на један универзитет, морају да пруже доказ о томе да нису тек почетници; и не само да имају предочено знање својих наставника, већ им је понуђен и наставни план и програм студирања, за којима следи тест и додела дипломе. Три категорије особа, дакле, сачињавају универзитет, таквог каквог га знамо: научник, научник који је такође и наставник, и они који долазе да уче, студенти. Тако, присуство ове три категорије људи, и односи који међу њима преовлађују, одређују особен положај универзитета у једном ширем подухвату ког ми зовемо потрага за знањем.

Размотримо сада делатности ове три категорије. Свако ко зна макар нешто о томе, зна да постоји разлика између потраге за знањем и прикупљања информација. То је једна суптилна разлика, јер лоше информисан човек тешко може да се назове ученим човеком. Али, један научник је нешто више од сакупљача неразмотрених тричарија: он зна нешто о томе што тражи, и уме да увиди разлику између онога што зна и онога што не зна. Друштвено ниподаштавање „књишког мољца” је често неумесно; оно вреднује научну делатност према њеној практичној користи, и сматра је ситничавом када се испостави да не доноси никакву практичну корист. Међутим, то је погрешно мерило; оно чему се може замерати није тежња за знањем које не доноси директну корист, нити

такво обраћање пажње на детаље какво је неизбежно у учености, већ то обневидело опипавање међу фрагментима знања, који су познати једино као фрагменти, у које се ученост понекад дегенерише. Ово се не дешава баш толико често као што свет сматра, и чак је можда вероватноћа да се нешто такво деси на универзитету мања него негде другде.

Не постоји, збиља, једноставан начин да се одреди из чега се састоји тај свет знања; не постоји јасно образложење – као што је практична корист – које би установило његова подручја. Она не представљају унапред осмишљене циљеве, већ традицију која се споро мења. Како године пролазе, на видик у се појављују нове студије а старе студије се у додиру са тим новим подмлађују. Ниминовно, сваки научник у себи има нешто од зналца који обрађује одабрано поље. Ипак, ретко се дешава да то буде једна уска област и научник се често може наћи како се окреће од једних студија ка другим и како забада свој нос у нешто што није његово главно занимање. При свему томе потрага за знањем може да остави утисак једног фрагментарног подухвата; па, ако сумњамо да је све то онако како изгледа када се посматра споља, неће деловати неприкладно да испитамо је ли пожељна нека надређена интегришућа сила која би повезала и ускладила ту потрагу. Зар нам не треба мапа, вероватно се може поставити питање, једна мапа на којој су релације међу областима знања јасно приказане? Зар не би цела ствар била боља уз мало лепка који би све држао на окупу? И неки који се најоштрије залажу за то могу се наћи како узане празнине међу наукама попуњавају лепљивом масом званом „култура” уверени да подмирују очајничку потребу. Али, и та дијагноза и лек проистичу из једног жалосног погрешног схватања.

Свету знања није потребан некакав цемент који би га држао на окупу; његове сфере крећу се у јединственом магнетном пољу и потреба за посредницима искрсава само онда када је тај ток нежељено прекинут. Потрага за знањем није трка у којој се учесници надмећу за најбоље место; није чак ни расправа или симпозијум; то је један разговор. И, јединствена врлина једног универзитета (као места многих студија) требало би да се показује у тој особини, свака научна област појављује се као један глас, који није ни тирански ни бучан већ умерен и разговоран. Једном разговору није потребан председавајући, он нема унапред одређен ток, ми не питамо „чему” служи, и не процењујемо његову примереност према његовим крајњим закључцима, он нема крајње закључке, већ се увек штеди за неки други дан. Његова свеобухватност није надређена већ проистиче из квалитета гласова који

говоре, а његова вредност лежи у реликвијама које иза себе оставља у умовима оних који учествују.

Научник је, дакле, неко ко уме да се бави делатношћу учења. Његов природни позив није попут свештеничког или наставничког. Ипак, није изненађујуће то што би међу научницима требало да постоје и учитељи, и што би универзитет требало да буде једно место које би неко похађао уз очекивање да ће нешто учити. Није да ће сваки научник имати ту врсту склоности која чини великог учитеља, али ће сваки истински научник, онима који су у стању то да препознају, неизбежно пренети нешто од свог знања о томе како се бавити учењем. Његова моћ да учи друге извире из снаге и надахнућа његовог знања и из његове преданости потрази за знањем, што могу осетити чак и они који имају мало везе са амбицијама једног научника. А чак и они, који већ имају ту вештину и склоност, они који су изразито способни да преносе своје знање, највероватније су нешто другачији у односу на прилежне предаваче. Њима може бити поверено да подучавају извесним правилима, али они ће бити врло мало преокупирани тиме да подучавају друге коначним закључцима. Нека особа може да похађа неку врсту уметничке школе где ће научити десет начина да нацрта мачку или туце трикова за памћење у сликању једног ока, али научник као учитељ, неће га учити како да црта или слика, већ како да увиђа. Он може без великог напора лепо да се изражава, или му можда може бити тешко да одбаци сопствене сумње и неодлучности, међутим, будући да је научник, његовој природи нарочито није својствен непристрасан говор, и он неће имати никакве везе са вулгаризацијом учења, која га се једва тиче у смислу начина за полагање испита или стицање дипломе.

Ипак, једном универзитету може се приписати моћ преношења знања која превазилази утицај његових научника као појединаца. То није једна академија која црпи инспирацију из једне истакнуте личности, то је заједница научника који се међусобно допуњавају у погледу несавршености, и личних и научних. Прилагођен је различитим врстама предавача, и свака од тих врста црпи снагу из међусобних односа са другим врстама. Када одајемо признање неком елоквентном професору са универзитета који има спреман одговор на сва наша питања, треба да имамо на уму да он није напросто један изванредан живи ум, већ је често и неко ко говори уместо оних мање елоквентних, али можда дубљих и самосталнијих умова са којима свакодневно комуницира: без њиховог присуства би и он тешко могао да постоји. Један универзитет је, према томе, институција која је нарочито добро прилагођена слабостима и незнању људске врсте, зато што његова надмоћ

не зависи од појаве неког универзалног генија, премда зна како да направи места за појединца који би требало да се појави. Штавише, попут Дома комуна или неког дугорочног уходаног трговачког посла, универзитет предаје нешто без да експлицитно томе подучава; и то што на овакав начин предаје јесу, макар, одређени начини разговора.

Научници, професори, и на послетку, они који долазе да уче, студенти: он, или она, такође има својствено обележје. Прво, он није ни дете ни почетник. Он већ има неко школовање, и научио је довољно, у моралном и интелектуалном смислу, да би могао сам да се изложи отвореном мору. Он није ни дете, а ни одрастао човек, већ се налази у неком чудном средишњем тренутку живота, када о себи и свету око себе зна тек толико колико му треба да би пожелео да зна више. Још није открио шта је то што воли, али није ни обузет временом, непредвиђеним догађајима или ривалима. Можда му фраза из бајке набоље пристаје: он долази да тражи своје духовно богатство. Али, притом, он није први који је прешао из школе на универзитет, он није попут странца који не зна шта га очекује, тако да приликом доласка све мора да му се објашњава реч по реч. И, ако га је традиција којој припада ичему научила, научила га је томе да неће пронаћи своје духовно богатство, једном заувек, за три године проведене на универзитету. Он је, дакле, можемо да претпоставимо, усклађен са оним што га чека и спреман је да то искористи.

И, шта затиче? Ако није баш лоше среће, затећи ће једну снажну бујицу активности, мушкарце и жене који трагају за знањем, и позив да на неки начин учествује у тој активности. Овај позив је подједнако отворен за оне који већ осећају тежњу за једним животом испуњеним учењем као и за оне који немају таквих тежњи. Универзитет није механизам који производи научнике; његов идеал није свет који би насељавали само научници. Око 400 година у Енглеској, формално образовање једног назови-научника и светског човека било је исто, и та традиција припада нашој идеји универзитета.

Мимо тога, може се сматрати да универзитет нуди студентима ограничен број разноврсних студија међу којима треба да бирају; јер, наравно, прави разлику у вези са оним што се учи, и не сматра се прикладним за основне студије све оно чиме су преокупирани његови научници. Одакле потиче овакав избор предмета, било би тешко објаснити. Неки су стари, неки су нови, неки – попут права и медицине – појављују се као полупрофесије, други имају мало непосредних веза са спољним светом. Свакако, ниједне од ових студија нису заслужиле своје место у

универзитетском наставном плану и програму због некаквог разлога који је тако једноставан попут професионалне користи или зато што је оно што се тиче знања лако за учење или једноставно за испитивање. Заиста, једина особина која је свима њима заједничка јесте то што су признате области образовања. У свакој од њих се огледа потрага за знањем, и стога свака од њих у себи садржи – када узмемо све што нам пружа – могућност да образује. Заједно, оне представљају – макар оквирно – један разговор који се одвија на универзитету; и један студент никада неће бити у искушењу да свој универзитет схвати као институт у ком се чује само једно мишљење или као вишу политехничку школу у којој се уче само подражавања неких мишљења.

Ово је, дакле, за једног студента, посебно обележје универзитета. То је место у ком он има прилику да се образује путем разговора са својим професорима, својим колегама и самим собом и где неће бити наведен на то да образовање поистовети са стручном обуком, са учењем трикова неке вештине, са припремом да служи одређеној служби у друштву или са стицањем неке врсте моралне и интелектуалне спреме која ће га пратити кроз живот. Сваки пут када се појави неки споредни циљ овакве врсте, образовање (које се тиче особа, а не функција) се бешумним корацима искраде кроз задња врата. Потрага за знањем, због моћи коју може да пружи, укореењена је у похлепном егоизму, који није ништа мање егоистичан или мање похлепан ако се појављује у облику такозваног „друштвеног циља”, а то нема никакве везе са универзитетом. Облик његовог наставног плана и програма није тако осмишљен. А његов начин подучавања – професори који су заинтересовани за самог свог ученика, за оно о чему он размишља, за својства његовог ума, за његову бесмртну душу, а не за то у каквог просветног радника или руководиоца тај ученик може да се претвори – нема циљеве те врсте.

Премда, поврх свега, универзитет има нешто друго што нуди студентима, и сматрам да је то његов најособенији дар зато што се односи искључиво на универзитет и укореењено је у природи универзитетског образовања, не као једног почетка нити као једног краја, већ као једне средине. Човек може у било које доба живота да почне да истражује неку нову област науке или да се бави неком новом активношћу, али само на универзитету може то да ради без прерасподеле својих исцрпљивих извора времена и енергије; у свом каснијем добу он је посвећен многим стварима које не може тако лако да одбаци. Особен дар универзитета је дар међувремена. Тада постоји прилика да се оставе по страни све узбудљиве склоности младих без преке потребе за проналажењем

неких нових склоности које би заузеле њихово место. Ту је један одмор од тиранског тока непоправљивих догађаја; један период у ком се човек може осврнути на свет и самог себе без осећаја непријатеља за леђима или упорног притиска да се донесе коначна одлука, тренутак у ком се куша мистерија без потребе да се одмах трага за решењем. И све ово, не у неком умном вакууму, већ у окружењу свег наслеђеног знања и литературе и искуства наше цивилизације, не у самоћи, већ у друштву сродних душа, не као једино занимање, већ у склопу дисциплинованог изучавања неке признате области знања, и не као први корак у образовању (за оне који ништа не знају о томе како да се понашају или да размишљају) нити као коначно образовање које човека подешава за судњи дан, већ као половина пута. Ово међувреме уопште није тако банално, попут неке паузе за предак. Нема младог мушкарца или жене, претпостављам, који би рекли „Хвала” за једну прилику такве врсте; то није застој у раду, већ прави тренутак да се човек упусти у једну јединствену врсту активности.

Било би тешко одредити порекло ове значајне могућности. Можда је она поникла (као што Лукреције замишља да су људски екстремитети никли) отуда што постоје људи који би, у различитом степену, од тога могли имати користи. У сваком случају, сматрам да је то нешто што сваки универзитет у Европи, у некој мери, може да пружи својим студентима. Уживање у овоме зависи од извесних претходних припрема (човек неупућен у оно што је требало да научи у вртићу, не би могао очекивати да ће од овога имати неке користи), али не зависи ни од једне одређене већ постојеће привилегије нити од непостојања потребе да се зарађује за живот, на крају – бити „студент” је само по себи привилегија, уживање у *студентској доколици*. Неко би, излажући се ризику да буде погрешно схваћен, могао ово да сведе на једну доктрину о природи универзитета; неко то може звати доктрином о међувремену. Али та доктрина не би представљала ништа више од простог начина да се изрази какав је осећај бити студент, тог првог октобра ујутру. Готово преко ноћи, један свет непријатне стварности претворио се у бескрајну могућност; ми који нисмо припадали никаквој „класи беспосличара” за тренутак смо били ослобођени Адамовог проклетства; оптерећујуће разлике између рада и игре. То што се пред нама отворило, није био пут, већ бескрајно море; било је довољно да се једра рашире спрам ветра. Узнемиравајућа нужда за коначним одредиштем је била одсутна, дужност није више угњетавала, досада и разочарење су биле безначајне речи, смрт је била незамислива. Али, суштини једног међувремена припада и то да има свој крај; постоји време за све

и ништа не би требало да траје дуже од свог времена. Вечни студент је изгубљена душа.

И, шта се добија на крају? Нико не може да оде необележен са једног таквог универзитета. У интелектуалном погледу, може се претпоставити да је стекао неко знање, и, што је још важније, извесну сређеност ума, схватање доследности, још већу власт над сопственим моћима. Вероватно ће знати да није довољно имати само „тачку гледишта”, већ да нам је потребно и „размишљање”. Неће отићи са универзитета са читавим арсеналом аргумената којима ће доказивати истине у које верује, али ће стећи нешто што га ставља изван домаћаја интелектуалног хулигана, и шта год да је био предмет његових студија, може се очекивати од њега да буде способан да тражи неки смисао у стварима које су донеле велике промене човечанству. Могуће је чак и да је већ пронашао жариште својих интелектуалних узбуђења. Укратко, овај период који је провео на универзитету, неће га баш припремити да зарађује за живот, међутим, научиће га нечему што ће му помоћи да води један значајнији живот. А, у моралном погледу, он неће бити опскрбљен моралним идејама, нити неком новом прослеђеном моралном униформом, али ће имати прилику да прошири опсег свог моралног сензибилитета, и имаће ту слободу да бучну и конфликтну самовољу адолесценције замени нечим мање подмитљивим.

Потрага за знањем, као и свака друга делатност од великог значаја, неминовно је конзервативна. Један универзитет није налик неком малом чамцу који се цима на све стране да би ухватио сваки пролазни дашак ветра. Критичари које би требало слушати су они које занима потрага за знањем, а не они који сматрају универзитет несавршеним због тога што није нешто друго од онога што јесте. Ипак, на неки необјашњив начин идеја универзитета се помешала са појмовима као што су „више образовање”, „напредна обука”, „стручна усавршавања за одрасле”, ствари које су саме за себе изврсне, али заправо имају врло мало везе са универзитетом. И, време је да се нешто учини како би се та збрка разрешила. Јер ове идеје припадају свету моћи и користи, експлоатације, друштвеног и индивидуалног егоизма, свету неких делатности чији значај лежи изван њих самих, у неком тривијалном исходу или успеху – а то није свет ком припада универзитет и то није свет ком припада образовање у правом смислу те речи. То је један врло моћан свет, он је богат, наметљив и добронамеран. Али није баш нарочито самокритичан; склон је да себе побрка са целим светом и уз љубазну немарност сматра да је све што не доприноси његовим сопственим циљевима на неки начин погрешно. Универзитет

би требало чувати од покровитељства таквог света, у супротном ће се сматрати да је своје право првородства продао за тањир чорбе; сматраће се да је уместо једног места за изучавање и предавање светских језика и књижевности постао школа за обуку преводаца, да се уместо трагачком науком бави обучавањем електроинжењера или индустријских хемичара, да уместо да изучава историју, подучава историји из неких прикривених циљева, да уместо да образује људе и жене, обучава их да прецизно попуне некакву нишу у друштву.

Универзитет, као и све друго, има своју улогу у друштву ком припада, али та улога није дужност да доприноси некој другој врсти делатности у друштву, већ да постоји за себе а не нешто друго. Његова главна преокупација је потрага за знањем – не постоји замена, на универзитету, која може надокнадити одсуство тога – и, на другом месту, њега занима и одређена врста образовања за коју се сматра да произилази из те основне делатности. Универзитет ће престати да постоји када се учење дегенерише у оно што се данас зове провера знања, када предавање постане само давање упутстава и заузме све време студента, и када они који су дошли да би нешто научили почну да долазе, не у потрази за својим духовним богатством, већ толико ослабљеног животног елана или толико исцрпљени да имају жељу само да се обезбеде неком услужном моралном и интелектуалном спремом, када дођу без разумевања таквог начина разговора, желећи само неку квалификацију ради зарађивања за живот или неки сертификат који ће им омогућити да учествују у светској експлоатацији.*

Превела с енглеског
Ружица Шеџрић

* Из: *Academic Questions*, Winter 2003/2004. Vol. 17, Issue 1, pp. 23–30.